

ל"כזית" גם דין חשיבות אוכל, כגון שיעור פתיתי לחם שאסור להפסידם מטעם בזיון אוכלין¹⁰⁷, או לחם שהתבשל [בכלי ראשון] אם יש בפיתיתים כזית לא נתבטל ממנו שם לחם¹⁰⁷ ועוד.

ישנם שיעורי "כזית" שאינם שיעורי אכילה אלא שנלמדים מהם, כגון: בעור חמץ, בל יראה ובל ימצא, נבלת עוף טהור בבית הבליעה, סיכה לזר משמן המשחה ועוד.

וישנם שיעורי "כזית" דאין להם כל קשר לאוכלין, כטומאת מת באהל דשיעורו כזית משום שתחילת ברייתו של אדם בכזית¹⁰⁸, עבודה זרה ותקרובתה משום דלא תהא חמורה מן המת¹⁰⁹, ובגד ואבן המנוגע משום שהוקשה צרעת למת.

טו. שיעורו: ¹¹⁰ איתא בשו"ע¹¹¹ "ושיעור כזית יש אומרים דהוי כחצי ביצה"¹¹². שיעור זה למד הב"י מדברי התוס'¹¹³ שהשוה דין "אין בית

אכילתו, אלא משום שיש לו חשיבות אוכל, ראייה לכך ישנה מדין "בריה" שאע"פ שאין בה שיעור חייבים עליה באיסורים, וכן לדעת הירושלמי מברכים על אכילתה ברכה אחרונה.

¹⁰⁷. גמ' ברכות נ"ב: שו"ע או"ח סי' ק"פ סעיף ג'.

¹⁰⁷**. עי' שו"ע או"ח סי' קס"ח סעיף י'.

¹⁰⁸. רמב"ם הל' טומאת מת פ"ב ה"ב.

¹⁰⁹. רמב"ם הל' אבדה ט"ז ה"ב.

¹¹⁰. הוית נמדד יחד עם גרעינו, גמ' ברכות ל"ט.

¹¹¹. או"ח סי' תפ"ז.

ובטעם שכתב בשו"ע בלשון י"א כתב בספר נר מצוה סי' טו"ב מפני שיש החולקים והיא שיטת הרמב"ם שכזית פחות משליש ביצה. אולם הוקשה לי מדוע לא הביא את דעת החולקים. ונראה לי שדעתו שסתמא זית הוא כזית במציאות, וכמו בשאר השיעורים. וא"צ להביא שיעור לכך שכן אין צורך ליתן שיעור לשיעור, וכמו שלא כתב שיעור ביצה וכדו'. (מלבד שיעורים שיחסם נתפרש בגמ' וכמו כותבת). וגם הרמב"ם לא כתב שיעור לכזית רק האחרונים למדו מדבריו שהוא פחות משליש ביצה, ואין זה שיעור, דהשיעור הוא כזית במציאות, ויתכן שהנו אפי' רבע ביצה. (וגם לביצה לא נתן הרמב"ם שיעור במפורש, ומה שמוכא בשם הרמב"ם שיעור ביצה י"ח דרהם, הרמב"ם לא כתבה במפורש, רק נלמד ממש"כ שהרביעית מכילה מים במשקל כ"ז דרהם, ובזה כתב שיעור כיון שאינו שיעור אלא מדה).

ועפ"ז יתפרשו דברי השו"ע בשיעור כזית: כזית הוי ככזית במציאות, וי"א דהוי כחצי ביצה. ולפ"ז יש לחוש לחומרא שכזית הוא כזית בינוני של זמנינו, וראה גם בס' שיעורין ש"ת סי' י"א שכתב כן בהסבר דברי הגר"ח מוואלזין. ועיין מילואים.

¹¹². וכתב במג"א שם ס"ק א' דהוי פחות מעט מחצי ביצה שכן בגמ' כריתות י"ד. איתא דכותבת הוי ב' זיתים, ובסי' תרי"ב איתא דכותבת הוי פחות מכביצה. ועי' לעיל הערה 72.

¹¹³. חולין דף ק"ג: ד"ה חלקו. והדבר מפורש יותר בתוס' ערוכין פ': ד"ה אגב ובתוס' יומא פ'. ד"ה ושיעורו, ופסק כז' מפורש בפסקי תוס' חולין שם אות רע"ב, וכן פסקו אגודה

הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים¹¹⁴ לדין "אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת"¹¹⁵.

אולם המג"א¹¹⁶ כתב דלשיטת הרמב"ם זית הוא פחות משליש ביצה¹¹⁷, שכן לשיטתו גרוגרת היא שליש ביצה ובגמ'¹¹⁸ משמע דזית קטן מגרוגרת. ובדברי הרשב"א מצינו שהזית קטן מרבע ביצה¹¹⁸.

[הגהות] שבסוף פסחים (דף ל"ח ע"ב), מהרי"ל דיני חלה ובסדר הגדה ש"פ, תרומת הדשן ח"א סי' קל"ט וח"ב סי' כ"ו ובשו"ת מהרי"ו סי' קצ"ג.

114. גמ' כריתות י"ד.

115. גמ' יומא פ'.

116. שם, ועיי"ש שהקשה דא"כ משמע דבית הבליעה מחזיק יותר מג' זיתים וקשה מגמ' כריתות שם דאיתא שאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים. וראה שם שכתב שאע"פ שגם על שיטת תוס' קשה שהרי לפי מש"כ שם זית הוא פחות מעט מחצי ביצה, מ"מ אפשר לתרץ בכוונת הגמ' כריתות שם שהיינו ג' זיתים אינו מחזיק אולם לרמב"ם קשה. וכתב לתרץ דצ"ל דשיטת הרמב"ם דזית גדול מגרוגרת, ובגמ' שבת שמשמע דזית קטן מגרוגרת אפשר לומר דמיירי בזית קטן. ובשועות יעקב אר"ח סי' ש"א ד"ה והנה שיעור גרוגרת, כתב דגמ' שבת שם מיירי בזית בינוני כבכל איסור תורה, ולתרץ קושית המג"א כתב דהגמ' בכריתות ובעירובין (בשיעור ב' סעודות) חלוקות הן.

ובביאור הגר"א סי' תפ"ו כתב לתרץ דזית – שליש ביצה הוא ע"פ ביצה בקליפתה, והא דמשמע בגמ' דזית חצי ביצה [וכ"כ בשו"ע סי' תפ"ו] הוא ע"פ ביצה בלא קליפתה, (שכן שיעור זה נלמד מהא דבית הבליעה מחזיק ביצה, והרי ביצה זו היא בלא הקליפה והיא ביצת טו"א), והשיעורים שווים. (והקדימו בתירוץ זה בספר הון עשיר כלים פ" י"ז). ומשמע שסובר דהקליפה מכילה שליש מנפח הביצה. ועי' בצמח צדק סוף יומא דהעיר דאין הקליפה משלמת כ"כ, וכתב ג"כ ליישב דהסוגיות חלוקות. וע"ע מה שכתב לתרץ בשו"ת נו"ב קמא אר"ח סי' ל"ח.

וראה בתוס' יומא פ' ד"ה ושיעורו, שכתב לתרץ בשם ר"ת הא דגמ' כריתות, דזיתים יש בהם גרעינים וקשים הם ועגולים ואינם נדבקים בבית הבליעה. וכעין זה במרדכי סוף פסחים, הובא במג"א סי' תע"ה ס"ק ד', דהני מילי כשהאוכל שלם אבל כשהוא מרוסק מחזיק טפי, וכמשמגיע לבית הבליעה מרוסק הוא ולכן מחזיק טפי.

117. ובפי' הגר"א למשלי כ"ב, ט', כתב בשם הזהר שהזית הוא שלש עשירות ביצה.

118. שבת צ"א. זרק כזית וכו'.

118*. רשב"א במשמרת הבית (דף צ"ו ע"א) וז"ל: "... שהרי יש בחתיכה עשר רביעיות שהן ט"ו ביצים שהן הרבה מס' זיתים". והובאו דבריו בס' משחא דרבנותא סי' תפ"ו. ובשו"ת בית אפרים יור"ד סי' ל"ו כתב על דברי הרשב"א: "והנה טעות סופר נפל בחשבון זה, וכדי לבטל כזית רוטב צריך עשרים זיתים בשר לפי חשבון שכזית הוא רביעית דהיינו ג' זיתים", עכ"ל. וכ"כ בהגש"פ חזון עובדיה להגר"ע יוסף עמ' קמ"ב. ודבריהם צ"ע, שהרי רביעית – ג' זיתים היא שיטת התוס', והרי הרמב"ם חולק על כך וסובר שהזית אינו חצי ביצה אלא פחות משליש ביצה, ומה הוקשה להם על הרשב"א יותר מעל הרמב"ם. ונראה שהרשב"א סובר כרמב"ם, אבל היות והרמב"ם לא כתב מדה לזית. אלא עולה מדבריו

כזית — כשליש ביצה (וכן פחות מרבע ביצה) משוער ע"פ ביצה בקליפתה, וכזית — חצי ביצה ע"פ ביצה קלופה¹¹⁹.

לענין הלכה: יש מהפוסקים שצידד¹²⁰ כשיטת הרמב"ם (ג' זיתים ויותר = ביצה), וטעמו גם משום שהיא קרובה יותר למציאות, ויש מי שהוכיח¹²¹ זאת ממשנה: ¹²² "... וגוש של זיתים שנפל לתנור והוסק — כביצה מכוון טהור". אולם הסוברים כדעת התוס' כתבו¹²³ דאע"פ שבימינו אין הזית בגודל של חצי ביצה, פירות שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל היו גדולים מפירות ימינו. ובמשנה ברורה כתב¹²⁴; דבמצוות דאורייתא כמו אכילת מצה יש להחמיר לאכול כחצי ביצה, ובמצוות דרבנן כמו אכילת מרור יש לסמוך בדיעבד אם אכל כשליש ביצה.

שהוא פחות משליש ביצה, ויתכן שסובר שהוא הזית שבמציאות, כתב הוא שיעור מדויק יותר.

119. עי' שו"ת נוב"י קמא או"ח סי' ל"ח. חזו"א או"ח סי' ק' אות ו'. ספר שיעורי תורה עמ' קל"ג. וההסבר פשוט, כיון שזית — שלישי ביצה יסודו משיעור גרוגרת שנלמדת משעור סעודה — פרס = חצי כיכר ששיעורו נלמד משיעור קב הנמדד בביצים בקליפתם, משא"כ זית — חצי ביצה נלמד משיעור אוכל שאדם אוכל בב"א והיא ביצה בלא קליפתה, עי' ערך ביצה.

ובמשנ"ב סי' תפ"ו ס"ק א' כתב דזית — חצי ביצה היא מביצה בקליפתה, ובחזו"א קוה"ש אות י"ז כתב על דבריו דליכא מאן דסבר הכי. ומקור דברי המשנ"ב הם כנראה בשו"ת בנין ציון סי' ל' שכתב דביצה בלי קליפתה נאמרה לענין טו"א בלבד עיי"ש. אולם למעשה זו דוקא ראייה שזית זה נמדד בביצה בלא קליפתה, שכן זית זה נלמד משיעור ביצה דטו"א.

120. פר"ח סי' תפ"ו.

121. צמח צדק משניות סוף יומא.

122. טהרות פ"ג מ"ב.

123. יש"ש חולין פ"ג סי' פ"ח. הובא בט"ז יור"ד סי' מ"ד ס"ק י"ב. ואף שרוב הפוסקים סוברים שבכל דור משערים בפירות אותו דור אפשר להסביר שאותו מין חלף מהעולם. ראה בפרק ב' מה שהארכנו בזה.

124. סי' תפ"ו ס"ק א'. וכן בשו"ע הרב ובקצש"ע קי"ט ס"ז. ובחזו"א קוה"ש אות י"ז כתב דאפשר לסמוך על דעת הרמב"ם שהכזית ב' שלישי ביצה שלנו עם קליפתה, עכ"ל. וזו שיטת הרמב"ם שהכזית שלישי ביצה שאחרי הכפלת השיעורים לשיטת חזו"א היא ב' שלישי ביצה שלנו. ובחזו"א או"ח סי' ק' אות ו' נראה שנוטה לפסוק כתוס' שהכזית חצי ביצה, והסביר בשו"ת מנחת יצחק חלק ח' סי' צ"ב שבקוה"ש כתב השיעור ע"פ שלישי ביצה כיון דתרי חומרי — להכפיל השיעורים וכזית חצי ביצה — לא מחמירין. (וע"ע בשיעורין ש"ת סי' י"א, ושם בשיעורי המצוות אות כ"ד נראה שנוקט לעיקר כשיטת הרמב"ם, אולם באות כ"ז בהערה משמע דמחמיר כשיטת תוס').